

OSOBA NIEPEŁNOSPRAWNA NA RYNKU PRACY

STATUS OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ W POLSCE

Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o *rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych* **prawnym potwierdzeniem niepełnosprawności** pozwalającym na zaliczenie do osób niepełnosprawnych jest **orzeczenie o niepełnosprawności** oraz **orzeczenie o stopniu niepełnosprawności**.

**ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (j. t. Dz. U. z 2011 r. Nr 127, poz. 721, z późn. zm.)*

STATUS OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ – CD.

Organami właściwymi do orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności są:

- powiatowe/miejskie zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności, jako organy działające w I instancji
- wojewódzkie zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności działające jako organy orzecznicze w II instancji.

Postępowanie orzecznicze ma na celu ustalenie:

- niepełnosprawność osób w wieku do 16 roku życia;
- stopnia niepełnosprawności w stosunku do osób, które ukończyły 16 rok życia;
- wskazań do korzystania z ulg i uprawnień przysługujących osobom niepełnosprawnym na podstawie odrębnych przepisów i wynikających z tego ograniczeń funkcjonalnych stosownie do naruszenia sprawności organizmu.

STATUS OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ – CD.

Poza osobami, których niepełnosprawność została potwierdzona orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności lub niepełnosprawności - **również osoby posiadające orzeczenie o całkowitej lub częściowej niezdolności do pracy** wydane na podstawie przepisów ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych

- orzeczenie o całkowitej niezdolności do pracy i niezdolności do samodzielnej egzystencji traktowane jest na równi z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności,
- orzeczenie o niezdolności do samodzielnej egzystencji traktowane jest na równi z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności
- orzeczenie o całkowitej niezdolności do pracy traktowane jest na równi z orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności,
- orzeczenie o częściowej niezdolności do pracy oraz celowości przekwalifikowania zawodowego traktowane jest na równi z orzeczeniem o lekkim stopniu niepełnosprawności.

STATUS OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ – CD.

Status osoby niepełnosprawnej posiadają również, bez potrzeby dodatkowego orzekania się w powiatowych i wojewódzkich zespołach do spraw orzekania o niepełnosprawności, osoby które przed dniem wejścia w życie ustawy o *rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych* tj. **przed dniem 1 stycznia 1998 roku zostały zaliczone do jednej z grup inwalidów lub uzyskały orzeczenie o stałej lub długotrwałej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym**, jeżeli przed tą datą orzeczenie to nie utraciło mocy. W tym przypadku przekładanie powyższych orzeczeń odbywa się w następujący sposób:

- orzeczenie o zaliczeniu do I grupy inwalidów traktowane jest na równi z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności,
- orzeczenie o zaliczeniu do II grupy inwalidów traktowane jest na równi z orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności,
- orzeczenie o zaliczeniu do III grupy inwalidów traktowane jest na równi z orzeczeniem o lekkim stopniu niepełnosprawności.

* Wyłącznie orzeczenia wydane przed dniem 1 stycznia 1998 roku

STATUS OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ – CD.

Z kolei osoby o **stałej lub długotrwałej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym**, którym przysługuje zasiłek pielęgnacyjny traktowane są na równi z osobami zaliczonymi do znacznego stopnia niepełnosprawności.

Pozostałe osoby traktowane są jako zaliczone do lekkiego stopnia niepełnosprawności.

** Wyłącznie orzeczenia wydane przed dniem 1 stycznia 1998 roku*

STATUS OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ – CD.

W stosunku do osób, **które nie ukończyły 16 roku życia, niepełnosprawność nie podlega gradacji.** Osoby te mogą, więc uzyskać orzeczenie o niepełnosprawności.

W przypadku orzeczenia o stopniu niepełnosprawności **osób, które ukończyły 16 rok życia** przepisy w/w ustawy przewidują gradację niepełnosprawności poprzez **określenie jej stopni:**

- znacznego,
- umiarkowanego,
- lekkiego.

ZATRUDNIENIE OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W ADMINISTRACJI

- wymagany wskaźnik zatrudnienia – 6%
- faktyczny wskaźnik zatrudnienia
 - ministerstwa i urzędy centralne – 1,7%
 - korpus służby cywilnej – 3,4%
- urzędy marszałkowskie – 2,3%

Ustawa o służbie cywilnej

Jeżeli w urzędzie wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w rozumieniu przepisów ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, w miesiącu poprzedzającym datę upublicznienia ogłoszenia o naborze, jest niższy niż 6% **pierwszeństwo w zatrudnieniu przysługuje osobie niepełnosprawnej**, o ile znajduje się w gronie najlepszych kandydatów, spełniających wymagania niezbędne oraz w największym stopniu spełniających wymagania dodatkowe/pożądane.

Warunek: wraz z dokumentami aplikacyjnymi osoba niepełnosprawna musi złożyć kopię dokumentu potwierdzającego niepełnosprawność.

* wskaźnik zatrudnienia - przeciętny miesięczny udział procentowy osób niepełnosprawnych w zatrudnieniu ogółem, w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy (art. 2 ust. 6 ww. ustawy o *rehabilitacji*)

CZAS PRACY OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ

Czas pracy osoby niepełnosprawnej nie może przekraczać 8 godzin na dobę i 40 godzin tygodniowo.

Czas pracy osoby niepełnosprawnej zaliczonej do **znaczego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności nie może przekraczać 7 godzin na dobę i 35 godzin tygodniowo.**

Osoba niepełnosprawna nie może być zatrudniona w porze nocnej i w godzinach nadliczbowych.

art. 15 ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych

CZAS PRACY OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ – CD.

Przepisów dotyczących skrócenia normy czasu pracy nie stosuje się:

- do osób zatrudnionych przy pilnowaniu oraz
- gdy, na wniosek osoby zatrudnionej, lekarz przeprowadzający badania profilaktyczne pracowników lub w razie jego braku lekarz sprawujący opiekę nad tą osobą wyrazi na to zgodę.

UPRAWNIENIE DO DODATKOWEJ PRZERWY W PRACY

Osoba niepełnosprawna ma prawo do dodatkowej przerwy w pracy na gimnastykę usprawniającą lub wypoczynek.

Czas przerwy wynosi **15 minut** i jest wliczany do czasu pracy.

Dodatkowa przerwa wliczana jest do czasu pracy pracownika niepełnosprawnego i nie kumuluje się z przerwą, o której mowa w art. 134 Kodeksu pracy*

Uprawnienie to przysługuje **wszystkim osobom niepełnosprawnym**, niezależnie od posiadanego stopnia niepełnosprawności.

*Jeżeli dobowy wymiar czasu pracy pracownika wynosi co najmniej 6 godzin, pracownik ma prawo do przerwy w pracy trwającej co najmniej 15 minut, wliczanej do czasu pracy.

PRAWO DO DODATKOWEGO URLOPU WYPOCZYNKOWEGO

Osobie zaliczonej do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności przysługuje **dodatkowy urlop wypoczynkowy w wymiarze 10 dni roboczych** w roku kalendarzowym.

Prawo do pierwszego urlopu dodatkowego osoba ta nabywa **po przepracowaniu jednego roku po dniu zaliczenia jej do jednego z tych stopni niepełnosprawności** (nawet gdy pracownik nie przedstawił wcześniej orzeczenia).

PRAWO DO DODATKOWEGO URLOPU WYPOCZYNKOWEGO – CD.

Wymiar urlopu dla pracownika zatrudnionego w niepełnym wymiarze czasu pracy ustala się proporcjonalnie do wymiaru czasu pracy tego pracownika.

Prawo do pierwszego urlopu dodatkowego osoba niepełnosprawna nabywa **po przepracowaniu jednego roku po dniu zaliczenia jej do jednego ze stopni niepełnosprawności**. Za dzień zaliczenia do danego stopnia niepełnosprawności należy uznać dzień posiedzenia zespołu orzekającego (data wydania orzeczenia).

PRAWO DO DODATKOWEGO URLOPU WYPOCZYNKOWEGO – CD.

Dodatkowy urlop wypoczynkowy przechodzi na rok następny. Urlopu dodatkowego niewykorzystanego w terminie ustalonym zgodnie z planem urlopów na dany rok należy pracownikowi udzielić najpóźniej do końca trzeciego kwartału następnego roku kalendarzowego.

Roszczenia ze stosunku pracy, w tym dotyczące udzielenia dodatkowego urlopu wypoczynkowego ulegają przedawnieniu z upływem 3 lat od dnia, w którym roszczenie stało się wymagalne. Trzyletni termin przedawnienia prawa do urlopu rozpoczyna się najwcześniej w ostatnim dniu roku kalendarzowego, w którym pracownik nabył to prawo.

PRWO DO KORZYSTANIA ZE ZWOLNIENIA OD PRACY

Osoba o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności ma **prawo do zwolnienia od pracy z zachowaniem prawa do wynagrodzenia:**

- w wymiarze do 21 dni roboczych **w celu uczestniczenia w turnusie rehabilitacyjnym**, nie częściej niż raz w roku,
- **w celu wykonania badań specjalistycznych**, zabiegów leczniczych lub usprawniających, a także w celu uzyskania zaopatrzenia ortopedycznego lub jego naprawy, jeżeli czynności te nie mogą być wykonane poza godzinami pracy.

PRWO DO KORZYSTANIA ZE ZWOLNIENIA OD PRACY – CD.

Warunki korzystania ze zwolnienia od pracy **w celu uczestnictwa w turnusie rehabilitacyjnym:**

- ❑ zaliczenie do **znacznego lub umiarkowanego** stopnia niepełnosprawności
- ❑ możliwość korzystania nie częściej niż **raz w roku;**
- ❑ **maksymalnie 21 dni** roboczych.

Ważne: łączny wymiar dodatkowego urlopu wypoczynkowego i zwolnienia na turnus rehabilitacyjny **nie może przekroczyć 21 dni roboczych** w roku kalendarzowym.

PRWO DO KORZYSTANIA ZE ZWOLNIENIA OD PRACY – CD.

Prawo do zwolnienia od pracy w celu wykonania badań specjalistycznych, zabiegów leczniczych lub usprawniających, a także w celu uzyskania zaopatrzenia ortopedycznego lub jego naprawy, jeżeli czynności te nie mogą być wykonane poza godzinami pracy przysługuje:

- ❑ sobie zaliczonej do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności;
- ❑ gdy nie ma możliwości wykonania w/w badań lub zabiegów poza godzinami pracy.

Nie ma ograniczeń co do liczby dni w roku kalendarzowym – pracownik korzysta gdy potrzebuje (i gdy jest to zasadne).

PRWO DO KORZYSTANIA ZE ZWOLNIENIA OD PRACY – CD.

Zwolnienie od pracy w celu wykonania badań specjalistycznych, zabiegów leczniczych lub usprawniających, a także w celu uzyskania zaopatrzenia ortopedycznego lub jego naprawy **jest zwolnieniem skutkującym usprawiedliwioną nieobecnością pracownika w pracy, w sytuacji, gdy czynności te nie mogły być wykonane poza godzinami pracy.**

Nieobecność w takim przypadku może trwać cały dzień bądź kilka godzin, a pracodawca nie może wymagać, aby pracownik korzystał z urlopu wypoczynkowego.

UTRATA ZDOLNOŚCI DO PRACY

Osobie zatrudnionej, która w wyniku wypadku przy pracy lub choroby zawodowej utraciła zdolność do pracy na dotychczasowym stanowisku, **pracodawca jest obowiązany wydzielić lub zorganizować odpowiednie stanowisko pracy z podstawowym zapleczem socjalnym, nie później niż w okresie trzech miesięcy od daty zgłoszenia przez tę osobę **gotowości przystąpienia do pracy**. Zgłoszenie gotowości przystąpienia do pracy powinno nastąpić **w ciągu miesiąca od dnia uznania za osobę niepełnosprawną.****

Wyjątek: gdy wyłączną przyczyną wypadku przy pracy było naruszenie przepisów w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy przez pracownika z jego winy lub jego stanu nietrzeźwości - udowodnione przez pracodawcę.

RACJONALNE USPRAWNIENIA

Pracodawca jest obowiązany zapewnić niezbędne **racjonalne usprawnienia** (konieczne zmiany, dostosowania do zgłaszanych potrzeb wynikających z niepełnosprawności) w procesie:

- ❑ pracy,
- ❑ rekrutacji,
- ❑ szkolenia,
- ❑ stażu,
- ❑ przygotowania zawodowego,
- ❑ praktyk zawodowych lub absolwenckich

o ile przeprowadzenie takich zmian lub dostosowań nie skutkowałoby nałożeniem na pracodawcę nieproporcjonalnie wysokich obciążeń.

Obciążenia nie są nieproporcjonalne, jeżeli są w wystarczającym stopniu rekompensowane ze środków publicznych.

Niedokonanie niezbędnych racjonalnych usprawnień uważa się za naruszenie zasady równego traktowania w zatrudnieniu w rozumieniu przepisów art. 18^{3a} § 2-5 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. - Kodeks pracy.

PRZYSTOSOWANE STANOWISKO PRACY

Szczegółowych i konkretnych wskazań lub przeciwwskazań do pracy w konkretnym zawodzie lub na konkretnym stanowisku dokonuje specjalista medycyny pracy. Lekarze ci biorą pod uwagę również posiadane przez kandydatów na pracowników orzeczenia określające stopień niepełnosprawności.

Pracodawca nie może dopuścić do pracy pracownika bez aktualnego orzeczenia lekarskiego stwierdzającego brak przeciwwskazań do pracy na określonym stanowisku - *Art. 229 Kodeksu pracy*

Zaliczenie osoby zainteresowanej do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, nie wyklucza możliwości zatrudnienia tej osoby u pracodawcy niezapewniającego warunków pracy chronionej, w przypadkach:

- przystosowania przez pracodawcę stanowiska pracy do potrzeb osoby niepełnosprawnej,
- zatrudnienia w formie telepracy.

PRZYSTOSOWANE STANOWISKO PRACY – CD.

Przystosowane stanowisko pracy osoby niepełnosprawnej oznacza stanowisko pracy, które jest oprzyrządowane i dostosowane odpowiednio do potrzeb wynikających z rodzaju i stopnia niepełnosprawności.

Przystosowanie stanowiska pracy polega więc na **dostosowaniu warunków i metod pracy, jak również parametrów oraz struktury urządzeń i narzędzi wykorzystywanych w procesie pracy do warunków psychofizycznych zatrudnionego na nim pracownika, tak aby zapewnić mu optymalne funkcjonowanie.**

ZATRUDNIENIE W ZAKŁADZIE PRACY CHRONIONEJ

Zgodnie z przepisami ustawy o *rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych* **zakład pracy chronionej** to zakład zatrudniający **nie mniej niż 25 pracowników w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy**, spełniający następujące warunki:

- wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych wynosi:
 - a) co najmniej 50%, a w tym co najmniej 20% ogółu zatrudnionych stanowią osoby zaliczone do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, albo
 - b) co najmniej 30% niewidomych lub psychicznie chorych, albo upośledzonych umysłowo zaliczonych do znacznego albo umiarkowanego stopnia niepełnosprawności;
 - obiekty i pomieszczenia użytkowane przez zakład pracy:
 - a) odpowiadają przepisom i zasadom bezpieczeństwa i higieny pracy,
 - b) uwzględniają potrzeby osób niepełnosprawnych w zakresie przystosowania stanowisk pracy, pomieszczeń higienicznosanitarnych i ciągów komunikacyjnych oraz spełniają wymagania dostępności do nich,
- a także
- jest zapewniona doraźna i specjalistyczna opieka medyczna, poradnictwo i usługi rehabilitacyjne.

ZATRUDNIENIE W ZAKŁADZIE AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ

Gmina, powiat oraz fundacja, stowarzyszenie lub inna organizacja społeczna, której statutowym zadaniem jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych, może utworzyć wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo jednostkę i uzyskać dla tej jednostki status **zakładu aktywności zawodowej**, jeżeli:

co najmniej 70% ogółu osób zatrudnionych w tej jednostce stanowią osoby niepełnosprawne, w szczególności skierowane do pracy przez powiatowe urzędy pracy:

- a) zaliczone do znacznego stopnia niepełnosprawności,
- b) zaliczone do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną, w tym osób, w stosunku do których rada programowa warsztatu terapii zajęciowej zajęła stanowisko uzasadniające podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej w warunkach pracy chronionej;

ZATRUDNIENIE W ZAKŁADZIE AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ – CD.

- spełnia następujące warunki:
- obiekty i pomieszczenia użytkowane przez zakład pracy:
 - odpowiadają przepisom i zasadom bezpieczeństwa i higieny pracy,
 - uwzględniają potrzeby osób niepełnosprawnych w zakresie przystosowania stanowisk pracy, pomieszczeń higieniczno-sanitarnych i ciągów komunikacyjnych oraz spełniają wymagania dostępności do nich,
- jest zapewniona doraźna i specjalistyczna opieka medyczna, poradnictwo i usługi rehabilitacyjne;
- przeznaczają uzyskane dochody na zakładowy fundusz aktywności.

Specyfika tych zakładów polega na tym, że są one miejscem aktywności zawodowej osób wymagających równocześnie kontynuowania rehabilitacji leczniczej i społecznej w celu przygotowania do życia w otwartym środowisku oraz pomocy w realizacji pełnego, niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia na miarę ich indywidualnych możliwości.

Obecnie funkcjonuje 68 zakładów aktywności zawodowej.

WARSZTAT TERAPII ZAJĘCIOWEJ

Warsztat terapii zajęciowej oznacza wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówkę stwarzającą osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskiwania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia.

Realizacja przez warsztat tego celu odbywa się przy zastosowaniu technik terapii zajęciowej, zmierzających do rozwijania:

- umiejętności wykonywania czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej,
- psychofizycznych sprawności oraz podstawowych i specjalistycznych umiejętności zawodowych, umożliwiających uczestnictwo w szkoleniu zawodowym albo podjęcie pracy.

WARSZTAT TERAPII ZAJĘCIOWEJ – CD.

Efektem terapii zajęciowej i społecznego funkcjonowania w warsztacie powinna być poprawa sprawności psychomotorycznej, rozwój społeczny, wyrobienie nawyków wytrwałości w pracy, a także opanowanie różnorodnych technik związanych z pracą. Stopniowa, planowa zmiana aktywności uczestników od terapii ku pracy, powinna mieć na celu zwiększenie szans uczestników na podjęcie zatrudnienia w warunkach pracy chronionej, a także na otwartym rynku pracy.

Uwaga: warunkiem uczestnictwa w wtz jest posiadanie orzeczenia o stopniu niepełnosprawności wraz ze wskazaniem 4 *uczestnictwa w terapii zajęciowej* - wymaga

Obecnie działa w Polsce 686 wtz.

Zatrudnianie osób niepełnosprawnych – korzyści:

- ❑ pracownik niepełnosprawny jest pracownikiem lojalnym, zmotywowanym, stabilnym w zatrudnieniu;
- ❑ obniżenie wpłat na PFRON;
- ❑ dobry wizerunek urzędu/przedsiębiorstwa (społecznie użyteczny).

Pracodawca powinien traktować niepełnosprawność jako jedną z cech osoby (pracownika/kandydata do pracy), a nie jako jej centralny wymiar.

Miesięczne dofinansowanie nie przysługuje pracodawcy zatrudniającemu co najmniej 25 pracowników w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy i nie osiagającym wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wysokości co najmniej 6 %.

Osiągnięcie ww. wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych dla celów dofinansowań do wynagrodzeń pracowników niepełnosprawnych, weryfikowane jest przez Fundusz przy pomocy wartości wykazanych przez pracodawcę (zatrudniającego co najmniej 25 pracowników w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy), w druku WN-D, w pozycjach 37 („Stan zatrudnienia w okresie sprawozdawczym – ogółem”) oraz 38 („Stan zatrudnienia w okresie sprawozdawczym – osoby niepełnosprawne”), przy użyciu równania:

$$\text{wskaźnik} = (\text{poz. 38} / \text{poz. 37}) \times 100$$

SZKOLENIE OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Szkolenie osób niepełnosprawnych odbywa się w formach pozaszkolnych w celu nauki zawodu, przekwalifikowania lub podwyższenia kwalifikacji.

Kierownik powiatowego urzędu pracy inicjuje i organizuje szkolenie dla bezrobotnych osób niepełnosprawnych lub innych osób niepełnosprawnych poszukujących pracy i niepozostających w zatrudnieniu, a zarejestrowanych w powiatowym urzędzie pracy, w celu zwiększenia ich szans na uzyskanie zatrudnienia, podwyższenia dotychczasowych kwalifikacji zawodowych lub zwiększenia aktywności zawodowej, a w szczególności w razie:

- braku kwalifikacji zawodowych;
- konieczności zmiany kwalifikacji w związku z brakiem propozycji odpowiedniego zatrudnienia;
- utraty zdolności do pracy w dotychczas wykonywanym zawodzie.

Szkoleniem, o którym mowa w ust. 1, mogą być objęte również osoby niepełnosprawne będące w okresie wypowiedzenia umowy o pracę z przyczyn niedotyczących pracowników.

SZKOLENIE OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH – CD.

Kierownik powiatowego urzędu pracy kieruje osobę niepełnosprawną na szkolenie:

- z własnej inicjatywy lub na podstawie orzeczenia właściwego organu;
- wskazane przez tę osobę, jeżeli zostanie uprawdopodobnione, że szkolenie to zapewni uzyskanie pracy.

Koszt tego szkolenia nie może przekroczyć dziesięciokrotnego przeciętnego wynagrodzenia.

Szkolenie trwa nie dłużej niż 36 miesięcy.

Koszty szkolenia są finansowane ze środków Funduszu.

Osoba niepełnosprawna, która nie ukończyła szkolenia z własnej winy, jest obowiązana do zwrotu jego kosztów, chyba że powodem nieukończenia szkolenia było podjęcie zatrudnienia.

SZKOLENIE OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH – CD.

Szkolenie osób niepełnosprawnych może być organizowane także przez pracodawcę.

Na wniosek pracodawcy poniesione przez niego koszty szkolenia zatrudnionych osób niepełnosprawnych mogą być zrefundowane ze środków Funduszu do wysokości 80% tych kosztów, nie więcej jednak niż do wysokości dwukrotnego przeciętnego wynagrodzenia na jedną osobę.

Zwrotu kosztów dokonuje starosta na warunkach i w wysokości określonych w umowie zawartej z pracodawcą. Zwrotowi nie podlegają koszty poniesione przez pracodawcę przed datą podpisania umowy.

DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA

Osoba niepełnosprawna może otrzymać ze środków Funduszu jednorazowo **środki na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej albo na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej** w wysokości określonej w umowie zawartej ze starostą, **nie więcej jednak niż do wysokości piętnastokrotnego przeciętnego wynagrodzenia**, jeżeli nie otrzymała bezzwrotnych środków publicznych na ten cel.

Osoba niepełnosprawna, która otrzymała jednorazowo środki na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej albo na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej, **jest obowiązana do zwrotu otrzymanych środków wraz z odsetkami** w wysokości określonej jak dla zaległości podatkowych, jeżeli z przyczyn leżących po jej stronie zostały naruszone warunki umowy.

DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA – CD.

Osoba niepełnosprawna prowadząca działalność gospodarczą albo własne lub dzierżawione gospodarstwo rolne może otrzymać, ze środków Funduszu, **dofinansowanie do wysokości 50% oprocentowania kredytu bankowego zaciągniętego na kontynuowanie tej działalności**, jeżeli:

- nie korzystała z pożyczki na podjęcie działalności gospodarczej lub rolniczej albo pożyczka została w całości spłacona lub umorzona;
- nie otrzymała bezzwrotnych środków na podjęcie działalności gospodarczej lub rolniczej albo prowadziła tę działalność co najmniej przez 24 miesiące od dnia otrzymania pomocy na ten cel.

**POZOSTAŁE ULGI I UPRAWNIENIA
DLA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH
*PRZYKŁADY***

TURNUS REHABILITACYJNY

Turnus oznacza zorganizowaną formę aktywnej rehabilitacji połączonej z elementami wypoczynku, której celem jest ogólna poprawa psychofizycznej sprawności oraz rozwijanie umiejętności społecznych uczestników, między innymi przez nawiązywanie i rozwijanie kontaktów społecznych, realizację i rozwijanie zainteresowań, a także przez udział w innych zajęciach przewidzianych programem turnusu.

TURNUS REHABILITACYJNY – CD.

Z turnusów rehabilitacyjnych mogą korzystać wszystkie osoby niepełnosprawne.

Osoba niepełnosprawna ubiegająca się o dofinansowanie ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych kosztów uczestnictwa w turnusie rehabilitacyjnym powinna złożyć odpowiedni wniosek o dofinansowanie, kopię orzeczenia o stopniu niepełnosprawności, wniosek lekarza o skierowanie na turnus rehabilitacyjny.

Wniosek o dofinansowanie zawiera oświadczenie o wysokości dochodu w rodzinie oraz liczbę osób we wspólnym gospodarstwie domowym.

TURNUS REHABILITACYJNY – CD.

Wniosek o dofinansowanie należy złożyć we właściwym dla miejsca zamieszkania powiatowym centrum pomocy rodzinie. Jest on rozpatrywany w ciągu 30 dni od daty złożenia kompletnego wniosku.

PCPR w terminie 7 dni od dnia rozpatrzenia wniosku powiadamia w formie pisemnej wnioskodawcę o sposobie jego rozpatrzenia. Informuje przy tym o wysokości przyznanego dofinansowania bądź też uzasadnia odmowę jego przyznania. **Pierwszeństwo w uzyskaniu dofinansowania mają osoby niepełnosprawne o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności oraz w wieku do 24 lat uczące się i niepracujące.**

Dofinansowanie można otrzymać tylko raz w roku kalendarzowym.

ZAOPATRZENIE W PRZEDMIOTY ORTOPEDYCZNE I ŚRODKI POMOCNICZE

Osoba niepełnosprawna może otrzymać wsparcie finansowe ze środków Narodowego Funduszu Zdrowia na zakup przedmiotów ortopedycznych lub środków pomocniczych (np. aparatu słuchowego) jeżeli lekarz specjalista uzna, że pacjent musi korzystać z określonego przedmiotu ortopedycznego lub środka pomocniczego i wystawi na specjalnym formularzu na nazwisko pacjenta **"zlecenie na zaopatrzenie w wyrób medyczny będący przedmiotem ortopedycznym lub środkiem pomocniczym"**. Natomiast skierowanie do lekarza specjalisty wystawia lekarz pierwszego kontaktu (rodzinny).

Otrzymane zlecenie musi zostać **potwierdzone przez oddział wojewódzki Narodowego Funduszu Zdrowia**, na terenie którego pacjent jest zameldowany. W przypadku czasowego zameldowania poza miejscem stałego zameldowania - zlecenie może być potwierdzone w tym oddziale Funduszu, na terenie którego ubezpieczony jest czasowo zameldowany.

ZAOPATRZENIE W PRZEDMIOTY ORTOPEDYCZNE I ŚRODKI POMOCNICZE – CD.

Zlecenia na przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze takie jak np. wózki inwalidzkie, aparaty ortopedyczne, protezy, aparaty słuchowe, szkła okularowe czy materace przeciwoleżynowe **ważne są przez 90 dni od daty wystawienia ich przez lekarza**. W tym czasie ubezpieczony musi potwierdzić zlecenie do refundacji i oddać do realizacji.

Zlecenie może być potwierdzone osobiście przez pacjenta, inną osobę w jego imieniu lub drogą pocztową. Do potwierdzenia zlecenia konieczny jest dowód osobisty i dokument potwierdzający ubezpieczenie zdrowotne.

ZAOPATRZENIE W PRZEDMIOTY ORTOPEDYCZNE I ŚRODKI POMOCNICZE – CD.

O dofinansowanie zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze mogą ubiegać się osoby niepełnosprawne, których przeciętny miesięczny dochód, w rozumieniu przepisów o świadczeniach rodzinnych, podzielony przez liczbę osób we wspólnym gospodarstwie domowym, obliczony za kwartał poprzedzający miesiąc złożenia wniosku, nie przekracza kwoty 50 % przeciętnego wynagrodzenia na osobę we wspólnym gospodarstwie domowym lub 65 % przeciętnego wynagrodzenia w przypadku osoby samotnej,

Dofinansowanie udzielane jest ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych będących w dyspozycji powiatu na wniosek osoby niepełnosprawnej złożony w powiatowym centrum pomocy rodzinom właściwym dla miejsca zamieszkania.

ZAOPATRZENIE W PRZEDMIOTY ORTOPEDYCZNE I ŚRODKI POMOCNICZE – CD.

Do wniosku należy dołączyć między innymi:

- **fakturę określającą cenę nabycia przedmiotu ortopedycznego lub środków pomocniczych** (np. aparatów słuchowych) z **wyodrębnioną kwotą opłacaną w ramach ubezpieczenia zdrowotnego oraz kwotą udziału własnego** lub inny dokument potwierdzający zakup, wraz z potwierdzoną za zgodność, przez świadczeniodawcę realizującego zlecenie, kopią zrealizowanego zlecenia na zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze, albo
- **kopię zlecenia potwierdzonego przez Narodowy Fundusz Zdrowia na zaopatrzenie** w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze wraz z ofertą określającą cenę nabycia z wyodrębnioną kwotą opłacaną w ramach ubezpieczenia zdrowotnego i kwotą udziału własnego oraz termin realizacji zlecenia od momentu przyjęcia go do realizacji.

Wysokość dofinansowania zakupu przedmiotów ortopedycznych i środków pomocniczych wynosi do 100 % udziału własnego osoby niepełnosprawnej w limicie ceny ustalonym na podstawie odrębnych przepisów, jeżeli taki udział jest wymagany albo do 150 % sumy kwoty limitu wyznaczonego przez ministra właściwego do spraw zdrowia oraz wymaganego udziału własnego osoby niepełnosprawnej w zakupie tych przedmiotów i środków, jeżeli cena zakupu jest wyższa niż ustalony limit.

LIKWIDACJA BARIER

Z środków Funduszu może być dofinansowana **likwidacja barier architektonicznych, w komunikowaniu się i technicznych w związku z indywidualnymi potrzebami osób niepełnosprawnych**. Realizacja powyższych zadań ma na celu umożliwienie lub w znacznym stopniu ułatwienie osobie niepełnosprawnej wykonywanie podstawowych, codziennych czynności lub kontaktów z otoczeniem.

○ dofinansowanie likwidacji **barier architektonicznych** mogą ubiegać się osoby niepełnosprawne, które mają trudności w poruszaniu się.

○ dofinansowanie likwidacji **barier w komunikowaniu się i technicznych** mogą ubiegać się osoby niepełnosprawne, jeżeli jest to uzasadnione potrzebami wynikającymi z niepełnosprawności.

LIKWIDACJA BARIER – CD.

Dofinansowanie ze środków Funduszu nie przysługuje, jeżeli podmiot ubiegający się o dofinansowanie ma zaległości wobec Funduszu lub podmiot ten był, w ciągu trzech lat przed złożeniem wniosku, stroną umowy o dofinansowanie ze środków Funduszu, rozwiązanej z przyczyn leżących po stronie tego podmiotu.

Ponadto dofinansowanie nie może obejmować kosztów realizacji zadania poniesionych przed przyznaniem środków finansowych i zawarciem umowy.

Wysokość dofinansowania likwidacji barier funkcjonalnych wynosi **do 80% kosztów przedsięwzięcia**, nie więcej jednak niż do wysokości piętnastokrotnego przeciętnego wynagrodzenia.

Pisemny wniosek o dofinansowanie likwidacji wyżej wymienionych barier funkcjonalnych osoba niepełnosprawna składa w powiatowym centrum pomocy rodzinie właściwym dla miejsca zamieszkania.

KARTA PARKINGOWA

Zgodnie z [art. 8 ust. 3a pkt 1](#) i 2 ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. *Prawo o ruchu drogowym* podstawę **kartę parkingową wydaje się:**

- osobie niepełnosprawnej zaliczonej do znacznego albo umiarkowanego stopnia niepełnosprawności mającej znacznie ograniczone możliwości samodzielnego poruszania się;
- osobie niepełnosprawnej, która nie ukończyła 16 roku życia mającej znacznie ograniczone możliwości samodzielnego poruszania się;
- placówce zajmującej się opieką, rehabilitacją lub edukacją osób niepełnosprawnych mających znacznie ograniczone możliwości samodzielnego poruszania się.

Karta parkingowa uprawnia do niestosowania się do poniższych dziewięciu znaków drogowych:

Objaśnienia znaków:

B-1 – „zakaz ruchu w obu kierunkach”

B-3 – „zakaz wjazdu pojazdów silnikowych z wyjątkiem motocykli jednośladowych”

B-3a – „zakaz wjazdu autobusów”

B-4 – „zakaz wjazdu motocykli”

B-10 – „zakaz wjazdu motorowerów”

B-35 – „zakaz postoju”

B-37 – „zakaz postoju w dni nieparzyste”

B-38 – „zakaz postoju w dni parzyste”

B-39 – „strefa ograniczonego postoju”

Uwaga: przepisy prawa powszechnie obowiązującego **nie łączą posiadania karty parkingowej z prawem do bezpłatnego parkowania.** O możliwości nieodpłatnego parkowania decydują przepisy prawa miejscowego.

KARTA PARKINGOWA – CD.

Od 1 lipca 2014r. obowiązują nowe zasady wydawania kart parkingowych osobom niepełnosprawnym. **Wydane do tego czasu karty parkingowe stracą swoją ważność z dniem 30. 11. 2014r.**

Swoją **ważność zachowają** jedynie karty wydane osobom niepełnosprawnym ze **znacznym** stopniem niepełnosprawności, posiadającym w orzeczeniu o stopniu niepełnosprawności jeden z trzech symboli przyczyny niepełnosprawności: **04-O, 05-R** lub **10-N** oraz **zawierające wskazanie o spełnieniu przesłanek uprawniających do uzyskania karty parkingowej.** Osoby te na wymianę dokumentu będą miały **5 miesięcy**, ale w tym celu mogą już od 1 lipca 2014r. zgłaszać się do Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności właściwego do miejsca swego zamieszkania

Wszystkie karty parkingowe dla osób niepełnosprawnych zachowują swoją ważność na okres na jaki zostały wydane, jednak nie dłużej niż do 30 listopada 2014 r.

Nowe karty parkingowe wydawane będą maksymalnie na okres 5 lat.

KARTA PARKINGOWA – CD.

Zgodnie z nowymi zasadami, **na podstawie orzeczeń wydawanych przez zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności po 1 lipca 2014r.**, kartę parkingową będą mogły otrzymać jedynie:

- **osoby niepełnosprawne zaliczone do znacznego albo umiarkowanego stopnia niepełnosprawności mające znacznie ograniczone możliwości samodzielnego poruszania się.** Przy czym osoby zaliczone do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności będą mogły otrzymać kartę parkingową jedynie w przypadku ustalenia przyczyny niepełnosprawności oznaczonej symbolem: **04-O, 05-R** lub **10-N;**
- osoby niepełnosprawne, które nie ukończyły 16 roku życia mające znacznie ograniczone możliwości samodzielnego poruszania się.

Karta parkingowa dla osoby niepełnosprawnej nie będzie już przysługiwać osobom z lekkim stopniem niepełnosprawności.

KARTA PARKINGOWA – PLACÓWKI

○ wydanie karty parkingowej mogą występować również placówki zajmujące się opieką, rehabilitacją lub edukacją osób niepełnosprawnych mających znacznie ograniczone możliwości samodzielnego poruszania się , uprawnionych do uzyskania karty parkingowej /rodzaje placówek określi w drodze rozporządzenia Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego/.

Nowe karty parkingowe dla placówek wydawane będą maksymalnie na okres 3 lat.

Do wniosku placówki załącza się:

- dowód uiszczenia opłat za wydanie karty parkingowej;
- oświadczenie o posiadaniu upoważnienia do reprezentowaniu placówki;
- oświadczenie o prowadzeniu przez placówkę działalności w zakresie opieki, rehabilitacji lub edukacji osób niepełnosprawnych mających znacznie ograniczone możliwości samodzielnego poruszania się.

Osoba upoważniona do reprezentowania placówki odbiera kartę parkingowa osobiście po okazaniu dokumentu potwierdzającego tożsamość i oświadczeniu o posiadaniu upoważnienia do reprezentowania placówki.

ŚWIADCZENIA RODZINNE – zasiłek pielęgnacyjny

Wysokość zasiłku pielęgnacyjnego wynosi 153,00 zł miesięcznie.

Zasiłek pielęgnacyjny przyznaje się w celu częściowego pokrycia wydatków wynikających z konieczności zapewnienia opieki i pomocy innej osoby w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji.

Zasiłek pielęgnacyjny przysługuje:

- niepełnosprawnemu dziecku;
- osobie niepełnosprawnej w wieku powyżej 16 roku życia, jeżeli legitymuje się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności;
- osobie niepełnosprawnej w wieku powyżej 16 roku życia legitymującej się orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, jeżeli niepełnosprawność powstała w wieku do ukończenia 21 roku życia;
- osobie, która ukończyła 75 lat.

Zasiłek pielęgnacyjny nie przysługuje:

- osobie uprawnionej do dodatku pielęgnacyjnego;
- osobie umieszczonej w instytucji zapewniającej nieodpłatnie całodobowe utrzymanie;
- jeżeli członkowi rodziny przysługuje za granicą świadczenie na pokrycie wydatków związanych z pielęgnacją tej osoby, chyba że przepisy o koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego lub dwustronne umowy o zabezpieczeniu społecznym stanowią inaczej.

ŚWIADCZENIA RODZINNE – świadczenie pielęgnacyjne

Od 1 stycznia 2013 r. świadczenie pielęgnacyjne z tytułu rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej, przysługuje:

- matce albo ojcu,
- opiekunowi faktycznemu dziecka,
- osobie będącej rodziną zastępczą spokrewnioną, w rozumieniu ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej,
- innym osobom, na których zgodnie z przepisami ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy ciąży obowiązek alimentacyjny, z wyjątkiem osób o znacznym stopniu niepełnosprawności

– jeżeli nie podejmują lub rezygnują z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania opieki nad osobą legitymującą się orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współdziałania na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji, albo osobą legitymującą się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności.

ŚWIADCZENIA RODZINNE – świadczenie pielęgnacyjne

Osobom innym niż spokrewnione w pierwszym stopniu z osobą wymagającą opieki, świadczenie pielęgnacyjne przysługuje, w przypadku gdy spełnione są łącznie następujące warunki:

- rodzice osoby wymagającej opieki nie żyją, zostali pozbawieni praw rodzicielskich, są małoletni lub legitymują się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności;
- nie ma innych osób spokrewnionych w pierwszym stopniu, są małoletnie lub legitymują się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności;
- nie ma osób, o których mowa w pkt 2 i 3, lub legitymują się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności.

Od 1 stycznia 2013 r. świadczenie pielęgnacyjne przysługuje, jeżeli niepełnosprawność osoby wymagającej opieki powstała:

- nie później niż do ukończenia 18. roku życia lub
- w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyższej, jednak nie później niż do ukończenia 25. roku życia.

ŚWIADCZENIA RODZINNE – świadczenie pielęgnacyjne

Od 1 maja 2014 r.

Rodzice lub opiekunowie, którzy nie podejmują pracy bądź z niej rezygnują, aby opiekować się stale swoimi niepełnosprawnymi dziećmi, mają od dziś wyższe świadczenia pielęgnacyjne. Chodzi o rodziców i opiekunów osób, u których niepełnosprawność wystąpiła do 18. roku życia lub w przypadku uczących się albo studiujących do 25. roku życia. Zmiany wynikają z nowelizacji ustawy o świadczeniach rodzinnych.

Sejm VII kadencji uchwalił nowelizację 24 kwietnia 2014 r., a prezydent podpisał ją 29 kwietnia 2014 r.

ŚWIADCZENIA RODZINNE – świadczenie pielęgnacyjne

Teraz miesięczne wsparcie wynosi 800 zł świadczenia pielęgnacyjnego, 200 zł z rządowego programu oraz 321 zł składki na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i zdrowotne (razem 1321 zł).

W 2015 r. będzie to 1200 zł świadczenia pielęgnacyjnego i 376 zł składki (łącznie 1576 zł), a docelowo w 2016 r. 1300 zł świadczenia (kwota odpowiadająca prognozowanej płacy minimalnej) oraz 403 zł składki (w sumie 1703 zł).

Od 2017 r. świadczenie pielęgnacyjne będzie waloryzowane w tempie wzrostu minimalnego wynagrodzenia za pracę.

Decyzje o wysokości świadczeń pielęgnacyjnych będą zmieniane z urzędu, co usprawni proces ich waloryzowania.

ŚWIADCZENIA RODZINNE – specjalny zasiłek opiekuńczy

Specjalny zasiłek opiekuńczy przysługuje osobom, na których zgodnie z przepisami ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2012 r. poz. 788 i 1529) **cięży obowiązek alimentacyjny, jeżeli rezygnują z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w związku z koniecznością sprawowania stałej opieki nad osobą legitymującą się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności albo orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniem: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współdziałania na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji.**

Specjalny zasiłek opiekuńczy funkcjonuje od 1 stycznia 2013 r.

Specjalny zasiłek opiekuńczy przysługuje, jeżeli łączny dochód rodziny osoby sprawującej opiekę oraz rodziny osoby wymagającej opieki w przeliczeniu na osobę nie przekracza kwoty kryterium dochodowego wynoszącego **623 zł netto** (na podstawie dochodów z roku poprzedzającego okres zasiłkowy z uwzględnieniem utraty i uzyskania dochodu). Specjalny zasiłek opiekuńczy przysługuje w kwocie **520 zł** miesięcznie.

Dodatek z tytułu kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego

Wysokość dodatku do zasiłku rodzinnego z tytułu kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego wynosi miesięcznie:

- 1) **60,00 zł** na dziecko w wieku do ukończenia 5 roku życia;
- 2) **80,00 zł** na dziecko w wieku powyżej 5 roku życia do ukończenia 24 roku życia.

Dodatek z tytułu kształcenia i rehabilitacji dziecka przysługuje:

- matce lub ojcu dziecka;
- opiekunowi faktycznemu dziecka (osoba faktycznie opiekująca się dzieckiem, jeżeli wystąpiła z wnioskiem do sądu rodzinnego o przysposobienie dziecka) albo opiekunowi prawnemu dziecka, a także
- osobie uczącej się (osoba pełnoletnia ucząca się, niepozostająca na utrzymaniu rodziców w związku z ich śmiercią lub w związku z ustaleniem wyrokiem sądowym lub ugodą sądową prawa do alimentów z ich strony)

na pokrycie zwiększonych wydatków związanych z rehabilitacją lub kształceniem dziecka w wieku:

- 1) do ukończenia 16 roku życia, jeżeli legitymuje się orzeczeniem o niepełnosprawności,
- 2) powyżej 16 roku życia do ukończenia 24 roku życia, jeżeli legitymuje się orzeczeniem o umiarkowanym albo o znacznym stopniu niepełnosprawności.

ULGI PODATKOWE

Osobom niepełnosprawnym przysługują szczególne uprawnienia w zakresie prawa podatkowego.

Ustawa z dnia 26 lipca 1991 roku o podatku dochodowym od osób fizycznych że wolne od podatku dochodowego są m.in.:

- zasiłki (dodatki) pielęgnacyjne wypłacone na podstawie odrębnych przepisów
- otrzymywane zgodnie z odrębnymi przepisami świadczenia na rehabilitację zawodową, społeczną i leczniczą osób niepełnosprawnych ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz z zakładowych funduszy rehabilitacji,
- świadczenia z pomocy społecznej.

ULGI PODATKOWE – CD.

Zgodnie z art. 26 ust.1 pkt 6 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, **podstawę obliczenia podatku stanowi dochód po odliczeniu - wydatków na cele rehabilitacyjne**, ponoszonych przez podatnika będącego osobą niepełnosprawną lub podatnika, na którego utrzymaniu są osoby niepełnosprawne (ust.1 pkt 6).

Za wydatki te uważa się wydatki poniesione na:

- adaptację i wyposażenie mieszkań oraz budynków mieszkalnych stosownie do potrzeb wynikających z niepełnosprawności,
- przystosowanie pojazdów mechanicznych do potrzeb wynikających z niepełnosprawności,
- zakup i naprawę indywidualnego sprzętu, urządzeń i narzędzi technicznych niezbędnych w rehabilitacji oraz ułatwiających wykonywanie czynności życiowych, stosownie do potrzeb wynikających z niepełnosprawności,
- zakup wydawnictw i materiałów (pomocy) szkoleniowych, stosownie do potrzeb wynikających z niepełnosprawności,
- odpłatność za pobyt na turnusie rehabilitacyjno-usprawniającym,

ULGI PODATKOWE – CD.

- odpłatność za pobyt na leczeniu sanatoryjnym, za pobyt w placówkach leczniczo-sanatoryjnych, rehabilitacyjno-szkoleniowych, leczniczo-opiekuńczych, opiekuńczo-pielęgnacyjnych, leczniczo-wychowawczych odpłatność i szkolno-wychowawczych oraz odpłatność za zabiegi rehabilitacyjno-usprawniające,
- opłacenie przewodników osób niewidomych I lub II grupy inwalidztwa oraz osób z niepełnosprawnością narządu ruchu zaliczonych do I grupy inwalidztwa, w kwocie nie przekraczającej w roku podatkowym trzykrotności najniższego wynagrodzenia za pracę ogłaszanego na podstawie odrębnych przepisów, za grudzień roku poprzedzającego rok podatkowy,
- utrzymanie przez osoby niewidome, o których mowa w pkt 7, psa przewodnika
- opiekę pielęgniarzką w domu nad osobą niepełnosprawną w okresie przewlekłej choroby uniemożliwiającej poruszanie się oraz usługi opiekuńcze świadczone dla osób niepełnosprawnych zaliczonych do I grupy inwalidztwa,
- opłacenie tłumacza języka migowego,

ULGI PODATKOWE – CD.

- kolonie i obozy dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej oraz dzieci osób niepełnosprawnych,
- **leki** - w wysokości stanowiącej różnicę pomiędzy faktycznie poniesionymi wydatkami w danym miesiącu a kwotą odpowiadającą 20% najniższego wynagrodzenia za pracę, ogłaszanego na podstawie odrębnych przepisów, za grudzień roku poprzedzającego rok podatkowy, jeśli lekarz specjalista stwierdzi, że osoba niepełnosprawna powinna stosować określone leki (stałe lub czasowo),
- odpłatny, konieczny przewóz na niezbędne zabiegi leczniczo-rehabilitacyjne:
 - a) osoby niepełnosprawnej - karetką transportu sanitarnego,
 - b) osoby niepełnosprawnej, zaliczonej do I lub II grupy inwalidztwa, oraz dzieci niepełnosprawne do lat 16 - również innymi środkami transportu niż wymienione w lit. a),
- **używanie samochodu osobowego**, stanowiącego własność osoby niepełnosprawnej zaliczonej do I lub II grupy inwalidztwa lub podatnika mającego na utrzymaniu osobę niepełnosprawną zaliczoną do I lub II grupy inwalidztwa albo dzieci niepełnosprawne do lat 16, **dla potrzeb związanych z koniecznym przewozem na niezbędne zabiegi leczniczo-rehabilitacyjne**

ULGI PODATKOWE – CD.

- odpłatne przejazdy środkami transportu publicznego związane z pobytem na:
 - a) turnusie rehabilitacyjno-usprawniającym,
 - b) leczeniu sanatoryjnym w placówkach leczniczo-sanatoryjnych, rehabilitacyjno-szkoleniowych, leczniczo-opiekuńczych, opiekuńczo-pielęgnacyjnych, leczniczo-wychowawczych oraz szkolno-wychowawczych,
 - c) koloniach i obozach dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej oraz dzieci osób niepełnosprawnych.

ULGI PODATKOWE – CD.

Warunkiem odliczenia wydatków na cele rehabilitacyjne, jest posiadanie przez osobę, której dotyczy wydatek:

- orzeczenia o zakwalifikowaniu przez organy orzekające do jednego z trzech stopni niepełnosprawności, określonych w odrębnych przepisach, lub
- decyzji przyznającej rentę z tytułu całkowitej lub częściowej niezdolności do pracy albo rentę szkoleniową, albo
- orzeczenia o rodzaju i stopniu niepełnosprawności osoby, która nie ukończyła 16 roku życia, wydanego na podstawie odrębnych przepisów.

Wydatki **podlegają odliczeniu od dochodu, jeżeli nie** były finansowane ze środków zakładowego funduszu rehabilitacji osób niepełnosprawnych, Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych lub ze środków Kas Chorych, albo nie zostały zwrócone podatnikowi w jakiegokolwiek innej formie. W przypadku gdy wydatki były częściowo finansowane z tych funduszy (środków), odliczeniu podlega różnica pomiędzy poniesionymi wydatkami a kwotą sfinansowaną z tych funduszy (środków) lub zwróconą z jakichkolwiek innych środków.

Podstawa prawna: Ustawa z dnia 26 lipca 1991 roku o podatku dochodowym /Dz. U. Nr 14 z 2000r., poz. 176 z późn. zm./.

ULGI W PKP I PKS

Do ulgowych przejazdów mają prawo:

Osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności (niezdolne do samodzielnej egzystencji, inwalidzi I grupy) mają prawo do:

- 49% ulgi w pociągach osobowych i autobusach PKS w komunikacji zwykłej, na podstawie biletów jednorazowych,
- 37% ulgi w pozostałych pociągach PKP i autobusach PKS, również na podstawie biletów jednorazowych.

ULGI W PKP I PKS – CD.

Dzieci i młodzież niepełnosprawna oraz ich rodzice lub opiekunowie (chodzi o jedno z rodziców oraz o jednego opiekuna) mają prawo do:

- 78% ulgi w pociągach PKP i autobusach PKS na trasie z miejsca zamieszkania lub miejsca pobytu do: przedszkola, szkoły, szkoły wyższej, placówki opiekuńczo-wychowawczej, placówki oświatowo-wychowawczej, specjalnego ośrodka szkolno-wychowawczego, specjalnego ośrodka wychowawczego, ośrodka umożliwiającego dzieciom i młodzieży spełnianie obowiązku szkolnego i obowiązku nauki, ośrodka rehabilitacyjno-wychowawczego, domu pomocy społecznej, ośrodka wsparcia, zakładu opieki zdrowotnej, poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, a także na turnus rehabilitacyjny - i z powrotem (dzieci na podstawie biletów jednorazowych lub miesięcznych imiennych, rodzice lub opiekunowie - biletów jednorazowych).

Korzystający z ulgowych przejazdów są zobowiązani posiadać odpowiedni dokument potwierdzający niepełnosprawność.

ZASADY ORZEKANIA O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

POSTĘPOWANIA ORZECZNICZE PROWADZONE PRZEZ ZESPOŁY DO SPRAW ORZEKANIA O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

Powiatowe (miejskie) zespoły rozpatrują wnioski o:

- ❑ wydanie orzeczenia o niepełnosprawności,
- ❑ wydanie orzeczenia o stopniu niepełnosprawności,
- ❑ wydanie orzeczenia o wskazaniach do ulg i uprawnień.

Wojewódzkie zespoły rozpatrują odwołania od orzeczeń wydanych przez powiatowe (miejskie) zespoły w zakresie:

- ❑ orzeczeń o niepełnosprawności,
- ❑ orzeczeń o stopniu niepełnosprawności.

Od orzeczeń o wskazaniach do ulg i uprawnień odwołanie nie przysługuje, gdyż jest to postępowanie jednoinstancyjne.

Wniosek o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności może złożyć:

- ❑ osoba zainteresowana,
- ❑ przedstawiciel ustawowy osoby zainteresowanej (dotyczy to przede wszystkim dzieci oraz osób ubezwłasnowolnionych),
- ❑ kierownik ośrodka pomocy społecznej, ale za zgodą osoby zainteresowanej lub jej przedstawiciela ustawowego.

Wniosek ten składa się **w powiatowym zespole do spraw orzekania o niepełnosprawności właściwym dla miejsca zamieszkania osoby zainteresowanej**. Natomiast w przypadku osób: bezdomnych, przebywających poza miejscem stałego pobytu ponad dwa miesiące ze względów zdrowotnych lub rodzinnych, przebywających w zakładach karnych i poprawczych lub przebywających w domach pomocy społecznej i ośrodkach wsparcia w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej, przedmiotowy wniosek składa się do powiatowego zespołu właściwego dla miejsca pobytu osoby zainteresowanej.

DOKUMENTACJA SKŁADANA W POSTĘPOWANIU O USTALENIE NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI LUB STOPNIA NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

Wniosek o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności wypełniony na urzędowym formularzu,

Zaświadczenie lekarskie wydane przez lekarza, pod którego opieką lekarską znajduje się osoba zainteresowana wydaniem orzeczenia lub dziecko. Zaświadczenie to nie może być wydane wcześniej niż na 30 dni przed dniem złożenia wniosku.

Dokumentacja medyczna załączona do wniosku – możliwie szeroka, aktualna dokumentacja medyczna osoby zainteresowanej wydaniem orzeczenia lub dziecka odzwierciedlająca schorzenia, które wywołują ograniczenia funkcjonalne mogące mieć wpływ na ustalenie niepełnosprawności lub stopnia niepełnosprawności.

W przypadku braku lub niekompletności jednego z wyżej wymienionych dokumentów przewodniczący zespołu wzywa wnoszącego wniosek o uzupełnienie braków formalnych lub braków w dokumentacji medycznej pod rygorem pozostawienia wniosku bez rozpoznania.

Do wniosku może być również dołączona inna dokumentacja mogąca mieć wpływ na ustalenie niepełnosprawności (np. opinia z poradni psychologiczno-pedagogicznej).

Osoby, które nie ukończyły 16 roku życia zaliczane są do osób niepełnosprawnych, jeżeli mają naruszoną sprawność fizyczną lub psychiczną o przewidywanym okresie trwania powyżej 12 miesięcy, z powodu wady wrodzonej, długotrwałej choroby lub uszkodzenia organizmu, powodującą konieczność zapewnienia im całkowitej opieki lub pomocy w zaspokajaniu podstawowych potrzeb życiowych **w sposób przewyższający wsparcie potrzebne osobie w danym wieku.**

Zaś u osób, które ukończyły 16 rok życia zgodnie z art. 3 ust. 1 ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych **ustala się trzy stopnie niepełnosprawności:**

- znaczny,
- umiarkowany,
- lekki.

Do znacznego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej i wymagającą, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji.

Do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej lub wymagającą czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych.

Do lekkiego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę o naruszonej sprawności organizmu, powodującej w sposób istotny obniżenie zdolności do wykonywania pracy, w porównaniu do zdolności, jaką wykazuje osoba o podobnych kwalifikacjach zawodowych z pełną sprawnością psychiczną i fizyczną, lub mająca ograniczenia w pełnieniu ról społecznych dające się kompensować przy pomocy wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne.

Przy orzekaniu o stopniu niepełnosprawności osoby, która ukończyła 16 rok życia, bierze się pod uwagę:

- zaświadczenie lekarskie zawierające opis stanu zdrowia, rozpoznanie choroby zasadniczej i chorób współistniejących potwierdzone aktualnymi wynikami badań diagnostycznych, wydane przez lekarza, pod którego opieką lekarską znajduje się osoba zainteresowana, oraz inne posiadane dokumenty mogące mieć wpływ na ustalenie stopnia niepełnosprawności;
- ocenę stanu zdrowia wystawioną przez lekarza - przewodniczącego składu orzekającego, zawierającą opis przebiegu choroby zasadniczej oraz wyniki dotychczasowego leczenia i rehabilitacji, opis badania przedmiotowego, rozpoznanie choroby zasadniczej i chorób współistniejących oraz rokowania odnośnie do przebiegu choroby;

- wiek, płeć, wykształcenie, zawód i posiadane kwalifikacje;
- możliwość całkowitego lub częściowego przywrócenia zdolności do wykonywania dotychczasowego lub innego zatrudnienia - poprzez leczenie, rehabilitację lub przekwalifikowanie zawodowe;
- ograniczenia występujące w samodzielnej egzystencji i uczestnictwie w życiu społecznym;
- możliwość poprawy funkcjonowania osoby zainteresowanej w samodzielnej egzystencji oraz w pełnieniu ról społecznych - poprzez leczenie, rehabilitację, zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze, środki techniczne, usługi opiekuńcze lub inne działania.

Przy orzekaniu o niepełnosprawności osoby, która nie ukończyła 16 roku życia bierze się pod uwagę:

- zaświadczenie lekarskie zawierające opis stanu zdrowia, wydane przez lekarza, pod którego opieką lekarską znajduje się dziecko, oraz inne posiadane dokumenty mogące mieć wpływ na ustalenie niepełnosprawności;
- ocenę stanu zdrowia wystawioną przez lekarza - przewodniczącego składu orzekającego, zawierającą opis przebiegu choroby zasadniczej oraz wyniki dotychczasowego leczenia i rehabilitacji, opis badania przedmiotowego, rozpoznanie choroby zasadniczej i chorób współistniejących oraz rokowania odnośnie do przebiegu choroby, a także ograniczenia w funkcjonowaniu występujące w życiu codziennym w porównaniu do dzieci z pełną sprawnością psychiczną i fizyczną właściwą dla wieku dziecka;
- możliwość poprawy zaburzonej funkcji organizmu poprzez zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki techniczne, środki pomocnicze lub inne działania.

Wnioskodawca bierze udział w posiedzeniu składu orzekającego. Podczas posiedzenia przeprowadza się badanie – ocenę stanu zdrowia osoby zainteresowanej. Oceny stanu zdrowia dokonuje lekarz – przewodniczący składu orzekającego. Obok oceny stanu zdrowia dokonywana jest również ocena funkcjonalna przeprowadzana przez co najmniej jednego spośród specjalistów (pracownik socjalny, doradca zawodowy, psycholog, pedagog).

○ terminie rozpatrzenia wniosku zawiadamia się zainteresowanego lub jego przedstawiciela ustawowego nie później niż na 7 dni przed jego rozpatrzeniem. Niestawienie się osoby zainteresowanej na posiedzenie powoduje pozostawienie sprawy bez rozpatrzenia.

Jeżeli jednak okoliczność niestawienia się jest usprawiedliwiona ważnymi przyczynami lub zdarzeniami losowymi (nagła choroba, wypadek itp.), przewodniczący zespołu na wniosek osoby zainteresowanej wyznacza nowy termin rozpatrzenia sprawy.

Jeżeli osoba zainteresowana nie może uczestniczyć w posiedzeniu składu orzekającego z powodu długotrwałej i nierokującej poprawy choroby, uniemożliwiającej osobie stawienie, potwierdzonej zaświadczeniem lekarskim, badanie przeprowadza się w miejscu pobytu tej osoby.

Ocena stanu zdrowia może być również przeprowadzona **bez badania**, jeśli spełniony jest wymóg dotyczący braku możliwości osobistego uczestnictwa a lekarz – przewodniczący składu orzekającego uzna posiadaną dokumentację medyczną za wystarczającą do wydania takiej oceny.

Wniosek powinien być rozpatrzony nie później niż w ciągu 1 miesiąca od dnia jego złożenia. W przypadkach bardziej skomplikowanych wniosek powinien być rozpatrzony nie później niż w ciągu 2 miesięcy od daty jego złożenia. O każdym przypadku niezakończono sprawy w wyżej wymienionych terminach powiatowy zespół obowiązany jest zawiadomić wnioskodawcę, podając przyczyny zwłoki i wskazując nowy termin zakończenia sprawy.

Jeżeli orzeczenie o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności wydane przez powiatowy zespół nie spełnia oczekiwań wnioskodawcy – może on w określonym terminie tj. w ciągu 14 dni od dnia doręczenia orzeczenia o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności złożyć odwołanie do wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności za pośrednictwem powiatowego zespołu, który wydał orzeczenie. Natomiast od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności służy odwołanie do sądu pracy i ubezpieczeń społecznych w terminie 30 dni od dnia doręczenia orzeczenia. Odwołanie wnosi się w trybie analogicznym za pośrednictwem wojewódzkiego zespołu, który orzeczenie wydał.

Naruszenie sprawności organizmu uważa się za:

- ❖ trwałe (stałe) - jeżeli według wiedzy medycznej stan zdrowia nie rokuje poprawy;
- ❖ okresowe - jeżeli według wiedzy medycznej może nastąpić poprawa stanu zdrowia.

Stopień niepełnosprawności osoby zainteresowanej orzeka się na czas określony lub na stałe zaś niepełnosprawność dziecka orzeka się na czas określony, jednak na okres nie dłuższy niż do ukończenia przez dziecko 16 roku życia.

Przed upływem ważności posiadanego orzeczenia można wydać nowe orzeczenie w przypadku zmiany stanu zdrowia. Jeżeli zatem stan zdrowia osoby chcącej uzyskać wyższy stopień niepełnosprawności uległ zmianie w stosunku do stanu zdrowia będącego przedmiotem orzekania, ma ona prawo wystąpić z wnioskiem o ponowne wydanie orzeczenia, uwzględniającego zmianę stanu zdrowia.

Wniosek o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności rozpatruje co najmniej **dwuosobowy skład orzekający**. Przewodniczący powiatowego/wojewódzkiego zespołu wyznacza skład orzekający, w tym przewodniczącego, spośród członków zespołu posiadających zaświadczenia uprawniające do orzekania o niepełnosprawności lub o stopniu niepełnosprawności do których należą: **lekarz, psycholog, pracownik socjalny, doradca zawodowy i pedagog**.

Jeśli okoliczności sprawy, przede wszystkim stan faktyczny, uzasadniają wyznaczenie do składu większej liczby specjalistów, przewodniczący może wyznaczyć więcej niż dwie osoby. Ważne jest, że przewodniczącym składu orzekającego zawsze musi być lekarz, specjalista w dziedzinie odpowiedniej do choroby zasadniczej dziecka lub osoby zainteresowanej.

Symbol przyczyny niepełnosprawności oznacza się następująco:

- 01-U - upośledzenie umysłowe;
- 02-P - choroby psychiczne;
- 03-L - zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu;
- 04-O - choroby narządu wzroku;
- 05-R - upośledzenie narządu ruchu;
- 06-E - epilepsja;
- 07-S - choroby układu oddechowego i krążenia;
- 08-T - choroby układu pokarmowego;
- 09-M - choroby układu moczowo-płciowego;
- 10-N - choroby neurologiczne;
- 11-I - inne, w tym schorzenia: endokrynologiczne, metaboliczne, zaburzenia enzymatyczne, choroby zakaźne i odzwierzęce, zeszpecenia, choroby układu krwiotwórczego;
- 12-C - całościowe zaburzenia rozwojowe.

Symbol przyczyny niepełnosprawności zawarty w orzeczeniu o stopniu niepełnosprawności odzwierciedla rozpoznanie uszkodzenia lub choroby, która niezależnie od przyczyny jej powstania **powoduje zaburzenia funkcji organizmu oraz ograniczenia w wykonywaniu czynności życiowych i aktywności społecznej osoby zainteresowanej.**

Orzeczenie może zawierać więcej niż jeden symbol przyczyny niepełnosprawności, **nie więcej niż trzy symbole schorzeń, które w porównywalnym stopniu wpływają na zaburzenie funkcji organizmu.**

Wskazania zawarte w orzeczeniu dotyczą w szczególności:

- odpowiedniego zatrudnienia uwzględniającego psychofizyczne możliwości danej osoby,
- szkolenia, w tym specjalistycznego,
- zatrudnienia w zakładzie aktywności zawodowej,
- uczestnictwa w terapii zajęciowej,
- konieczności zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze oraz pomoce techniczne, ułatwiające funkcjonowanie danej osoby,
- korzystania z systemu środowiskowego wsparcia w samodzielnej egzystencji, przez co rozumie się korzystanie z usług socjalnych, opiekuńczych, terapeutycznych i rehabilitacyjnych świadczonych przez sieć instytucji pomocy społecznej, organizacje pozarządowe oraz inne placówki,
- konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji,
- konieczności stałego współudziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji,
- spełniania przez osobę niepełnosprawną przesłanek określonych w [art. 8 ust. 3a pkt 1](#) i 2 ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. - Prawo o ruchu drogowym (Dz. U. z 2012 r. poz. 1137, z późn. zm.), przy czym w przypadku osób niepełnosprawnych zaliczonych do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności spełnienie tych przesłanek może zostać stwierdzone jedynie w przypadku ustalenia przyczyny niepełnosprawności oznaczonej symbolem 04-O (choroby narządu wzroku), 05-R (upośledzenie narządu ruchu) lub 10-N (choroba neurologiczna).
- prawa do zamieszkiwania w oddzielnym pokoju.

Orzekanie o niepełnosprawności nie jest oceną stanu zdrowia osoby orzekanej, ale oceną ograniczeń w możliwości jej funkcjonowania w życiu społecznym i zawodowym – będących następstwem naruszenia sprawności organizmu.

**CHOROBA /
CHOROBA PRZEWLEKŁA**

NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ

Ocena stanu zdrowia nie jest jedynym wyznacznikiem niepełnosprawności, bowiem orzecznictwo o niepełnosprawności uwzględnia zarówno fizyczne, psychiczne jak i społeczne aspekty funkcjonowania człowieka. Przyjęte zasady orzekania oznaczają, iż orzekanie o niepełnosprawności ma charakter kompleksowy. Wystąpienie tylko jednego z elementów np. naruszenia sprawności organizmu (potocznie utożsamianego z chorobą) nie musi zatem oznaczać, że mamy do czynienia z niepełnosprawnością. Natomiast intensywność tego czynnika nie wpływa bezpośrednio na ustaloną niepełnosprawność, jeżeli w następstwie jego występowania nie dochodzi do istotnych ograniczeń w sferze aktywności dziecka lub osoby zainteresowanej.

Dziękuję za uwagę